

ISSN: 2146-1740
https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd,
Doi: 10.54688/ayd.1363064
Araştırma Makalesi/Research Article

LÜBNAN'DA GIDA GÜVENSİZLİĞİNİN SURİYELİ MÜLTECİLERE ETKİSİ

THE IMPACT OF FOOD INSECURITY ON SYRIAN REFUGEES IN LEBANON

Pelin ALİYEV¹

İrem ALGEDİK²

Öz

Makale Bilgi

Gönderilme:
19/09/2023

Kabul:
25/12/2023

Çok boyutlu istikrarsızlığın yaşandığı Lübnan, gıda krizinin en şiddetli olduğu ve gıda güvenliğinin tehdit altında olduğu ülkelerden biridir. Ancak sadece Lübnan nüfusu değil, Lübnan'da yaşayan Suriyeli mülteciler de bu krizden ciddi şekilde etkilenmektedir. Bu çalışma, Lübnan'daki gıda güvenliği konusunu ele almakta ve gıda krizinin Suriyeli mültecileri nasıl etkilediği sorusuna cevap vermektedir. Çalışmada, Lübnan'ın gıda krize çözüm bulmak için siyasi ve ekonomik kapasiteden yoksun olması nedeniyle, Lübnan nüfusu gibi Suriyeli mültecilerin de ciddi bir gıda kriziyle karşı karşıya olduğu vurgulanmaktadır. Bu aşamada, uluslararası yardım ve finansmanda süreklilik olmadığı için, Lübnan'da istikrarın sağlanması ve devlet kapasitesinin geliştirilmesi için küresel iş birliğinin elzem olduğu aşkıtır.

Anahtar Kelimeler: Lübnan, Suriyeli Mülteciler, Gıda Güvenliği, Göç, Kırılgan Devlet.

Jel Kodları: F22, 015, Q34.

¹ **Sorumlu Yazar:** Dr. Öğr. Üyesi, Hasan Kalyoncu Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID: 0000-0003-2466-2132, peлин.aliyev@hku.edu.tr

² Uzman, ORCID: 0000-0001-5477-6160, algdkirem22@outlook.com

Atıf: Aliyev, P. & Algedik, İ. (2023). Lübnan'da gıda güvensizliğinin suriyeli mültecilere etkisi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 14 (2), 838-859.

Abstract

Article Info

Received:
19/09/2023

Accepted:
25/12/2023

Lebanon, where multidimensional instability is experienced, is one of the countries where the food crisis is most severe and food security is under threat. However, not only the Lebanese population but also Syrian refugees living in Lebanon are seriously affected by this crisis. This study addresses the issue of food security in Lebanon and answers the question of how the food crisis affects Syrian refugees. The study emphasizes that Syrian refugees, like the Lebanese population, face a serious food crisis, as Lebanon lacks the political and economic capacity to find a solution to the food crisis. At this stage, it is clear that global cooperation is essential to ensure stability and develop state capacity in Lebanon, as there is no continuity in international aid and financing.

Keywords: Lebanon, Syrian Refugees, Food Security, Migration, Fragile State.

Jel Codes: F22, 015, Q34.

Extended Summary

Food security exists when all people at all times have physical and economic access to sufficient, safe and nutritious food to meet their nutritional needs and food preferences for an active and healthy life. Therefore, food insecurity occurs when people do not have adequate physical, social or economic access to food. Although the 2030 United Nations Sustainable Development Goals include ending hunger and ensuring food security, millions of people continue to be chronically malnourished today. A number of factors, as well as wars and armed conflicts, further complicate this process. As a matter of fact, the food crisis, which escalated with the COVID-19 epidemic, deepened even more due to the Russia-Ukraine war. The food crisis is not a problem that only concerns a certain region, but has turned into a global problem. Especially for refugees living in camps, the food crisis can have more devastating effects.

The fact that the political and economic stability is weak in the countries where the refugees are located and there is a food crisis already makes the crisis even more difficult for this mass. Lebanon, one of these countries, has come to the fore due to the food crisis it has faced in recent years. Lebanon is currently home to approximately 1.5 million Syrians. The point that makes Lebanon different from other countries where Syrians take refuge is that it experiences an ongoing political and economic instability. Lebanon, which was called the Paris of the Middle East before the 1970s, draws attention with its multidimensional instability. It is observed that political crises and economic instability weaken the capacity of the state. After the Syrian Civil War, the political and economic structure in Lebanon has become more fragile. The war also paved the way for mass migration to Lebanon. While the country is currently unable to find solutions to the political crisis, economic instability and social fragmentation, the presence of Syrian refugees has made the process more difficult. Lebanon received aid funds from the United Nations, the European Union, many non-governmental organizations and international organizations on the grounds that it could not meet the basic needs and service needs of Syrian refugees. On July 26, 2022, the Lebanese parliament, under a great obligation, decided to withdraw a loan of 150 billion dollars from the World Bank for emergency wheat supply.

Ranking 25th in the Fragile States Index, Lebanon has recently been among the risky states in terms of food security. Lebanon, where multidimensional instability is experienced, is one of the countries where the food crisis is most severe and food security is under threat. Lebanon has recently been among the risky states in terms of food security. However, not only the local people are affected by the food crisis, but also Syrian refugees living in Lebanon. As a matter of fact, the reports of international organizations also reveal data that support the argument that the food crisis is a major threat to refugees as well as local people. At this point, concerns about the food crisis that Syrians who migrated massively due to the Syrian Civil War have been voiced more loudly in recent years. This study, which focuses on the reflections of the food crisis on Syrian refugees who have experienced the migration process before, emphasizes that Syrian refugees, like the Lebanese population, are also facing a serious food crisis, and Lebanon lacks the political and economic capacity to find a solution to this crisis due to instability. At this stage, it is stated that since there is no continuity in international aid and financing, global cooperation is essential to ensure stability and develop state capacity in Lebanon.

1. Giriş

2030 Birleşmiş Milletler (BM) Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri arasında açlığın sona erdirilmesi ve gıda güvenliğinin sağlanması gibi hususlar olmasına rağmen (UN, 2023), 2022'de dünyada 691 ila 783 milyon insanın açlıkla karşı karşıya kaldığı tahmin edilmektedir. Yetersiz beslenmenin yaygınlığı ile ölçülen küresel açlığın COVID-19 pandemisi öncesi seviyelerin çok üzerinde olduğu görülmektedir. 2019'da dünya nüfusunun yüzde 7,9'unu küresel açlıktan etkilenirken bu oran 2022'de yüzde 9,2'ye yükselmiştir. Başka bir ifadeyle, 122 milyon daha fazla insan açlıkla karşı karşıya kalmıştır. 2030'da ise yaklaşık 600 milyon insanın kronik olarak yetersiz besleneceği tahmin edilmektedir (FAO vd., 2023). Bu veriler, gıda krizinin küresel bir endişeye dönüştüğünü göstermektedir. Bir dizi faktörün yanı sıra özellikle savaşlar, bu süreci daha zorlu hale getirmektedir. COVID-19 pandemisi kaynaklı gıda fiyatlarında yaşanan yükselişin yol açtığı gıda krizi, 24 Şubat 2022'de başlayan Rusya-Ukrayna Savaşı nedeniyle daha da derinleşti. Gıda Tarım Örgütü'nün (FAO-Food Agriculture Organization) son yirmi yıllık dönemdeki gıda fiyat endeksi verileri incelendiğinde, belirgin bir artışın varlığı dikkat çekicidir. Örneğin 2000 yılında 53,3 olan fiyat endeksi değeri, 2022'de 143,7'ye yükselmiştir. 21. yüzyılın ilk çeyreğinde 2007-2008 ve 2010-2011 yıllarının ardından 2020 itibariyle üçüncü bir dalğanın yaşandığı görülmektedir. 2015-2020 aralığında belirli seviyede ilerleyen endeksin COVID-19 pandemisi ve Rusya-Ukrayna Savaşı'nın yaşandığı 2020-2022 aralığında hızla arttığı gözlenmektedir. Bu yükseliş ise halen devam etmektedir.

Öte yandan gıda güvenliği ile göç arasında etkileşime odaklanan çalışmaların da son dönemde arttığı gözlenmektedir. Bu çalışmalardan bazıları (Sadiddin vd, 2019; World Food Programme, September 2017; FAO vd., 2018) gıda güvensizliğinin göçün itici gücü olduğunu, bazıları (Zezza vd., 2011) ise sonucu olduğunu ortaya koymaktadır. Bununla birlikte özellikle kamplarda yaşayan mülteciler için gıda krizi daha yıkıcı etkilere sahip olabilmektedir. Mültecilerin buldukları ülkelerde siyasi ve ekonomik istikrarsızlığa gıda krizinin eşlik etmesi ise bu kitle için gıda güvenliğini daha girift bir mesele hale getirmektedir. Bu ülkelerden biri olan Lübnan, yaklaşık 7 milyonluk nüfusunun yanında 900 bini BM Mülteciler Yüksek Komiserliği'ne kayıtlı yaklaşık 1,5 milyon Suriyeliye de ev sahipliği yapmaktadır. Lübnan'ı Suriyelilerin sığındığı diğer ülkelerden farklı kılan nokta ise süregelen siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklarıdır.

178 adet devletin karşılaştığı çok boyutlu (sosyal, siyasi, ekonomik) baskıları belirleyerek kırılma seviyelerinin ölçülmesini sağlayan yıllık bir sıralama olan Kırılgan Devletler Endeksi'nde (Fragile States Index, 2023) 25. sırada bulunan Lübnan, son dönemde gıda

güvenliği açısından da riskli devletler arasında yer almaktadır. Gıda krizinden sadece yerel halk değil, Suriyeli mülteciler de etkilenmektedir. Nitekim uluslararası örgütlerin raporları da gıda krizinin yerel halkın yanında mülteciler için de büyük bir tehdit olduğu argümanını destekleyen verileri ortaya koymaktadır (World Food Programme, September 2017; FAO vd., 2018). Bu noktada Suriye İç Savaşı nedeniyle kitlesel olarak göç eden Suriyelilerin maruz kaldığı gıda krizine ilişkin endişeler son yıllarda daha yüksek sesle dile getirilmektedir. Bu çalışmada da gıda krizinin Suriyeli mültecilere yansımaları üzerinde durulmakta ve Lübnan’da gıda krizinin Suriyeli mültecileri nasıl etkilediği sorusuna cevap verilmektedir.

Lübnan’daki mültecilere odaklanan bir dizi kıymetli akademik çalışma (Hourani, 2018; Andırırbu, 2022; Saleh vd., 2018; Tınas, 2020) olmakla birlikte bu çalışmanın Lübnan’daki Suriyeli mültecilerin gıda güvenliğini inceleyerek daha spesifik bir noktayı ele alması nedeniyle literatüre katkı sunacağı düşünülmektedir. Bu doğrultuda öncelikle Lübnan’da mevcut siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın kökenleri incelenecektir. Bu kapsamda geçmişten günümüze siyasi ve ekonomik istikrarsızlığı tetikleyen faktörler üzerinde durulacaktır. Ardından Suriye İç Savaşı’nın Lübnan’a siyasi, ekonomik, toplumsal ve güvenlik temelli etkileri ele alınacaktır. Son olarak, Lübnan’da gıda güvenliğinin mevcut durumunun ortaya konulmasının ardından Suriyeli mültecileri nasıl etkilediği sorusuna cevap verilecektir.

2. Lübnan’da Siyasi ve Ekonomik İstikrarsızlığın Kökenleri

Lübnan, 1516 yılında Yavuz Sultan Selim’in Mısır Seferi’nde Osmanlı hâkimiyetine girmiş ve yaklaşık dört yüz yıl Osmanlı İmparatorluğu’nun bir parçası olmuştur. Ancak 1. Dünya Savaşı sonrası, Ortadoğu coğrafyasındaki dengeler tamamen değişmiştir. Nitekim Cleveland’ın (2008: 193) “1. Dünya Savaşı sonrasında Ortadoğu çok daha karmaşık bir araştırma alanına dönüşmektedir” sözleri de bunu doğrular niteliktedir. 19. ve 20. yüzyıl başlarında Ortadoğu Mısır, Osmanlı İmparatorluğu ve İran’dan oluşan üç otorite merkezinin kontrolü altındayken 1. Dünya Savaşı sonunda imzalanan barış anlaşmaları neticesinde bölgedeki tüm dengeler değiştirmiştir. Anlaşmalar çerçevesinde manda yönetimleri kurulmuş ve bu yönetimler Ortadoğu’da yeni bir bölgesel devlet sistemi ortaya çıkarmıştır. Milletler Cemiyeti, eski Osmanlı Arap vilayetlerinin yeni devletlere bölünmesini kabul etmiştir. Bu devletleri manda statüsünde yönetme yetkisi ise İngiltere ile Fransa’ya verilmiştir (Cleveland, 2008: 193-194). Bu doğrultuda 24 Nisan 1920’de toplanan San Remo Konferansı sırasında Suriye, Irak ve Filistin’de manda yönetimlerinin kurulmasına karar verilmiş, Suriye’nin yönetimi ise Fransa’ya verilmiştir (Umar, 2004: 371).

Fransa, “böl ve yönet” anlayışıyla, Suriye’yi farklı bölgelere ayırırken bu siyasal birimlerden yalnızca Lübnan günümüze kadar varlığını koruyabilmiştir. Her siyasal birimin yapısal zayıflığından faydalanan Fransa, güçlü ve birleşik bir muhalefetin yokluğundan da faydalanarak bölgedeki hâkimiyetini sürdürmüştür. 1926’da Lübnan’da bir anayasa kabul edilmiş ve Fransızların denetimi altında bir cumhuriyet ilan edilmiştir (Sander, 2005: 83). Ancak anayasada Lübnan’ın bağımsızlığına ilişkin herhangi bir hüküm yer almamaktaydı. Lübnan’ın dış ilişkileri ile askeri işleri Fransa’nın kontrolü altında yürütülüyordu. Üstelik Yüksek Komiser’in parlamentoyu kapatıp anayasayı askıya alma hakkı vardı. Nitekim Yüksek Komiser bu hakkını ülkede etnik çatışmaların yoğunlaşması üzerine 1932 yılında kullanmıştır (Cleveland, 2008: 252).

1936 yılında Fransa ile Lübnan arasında Lübnan’ın bağımsızlığının da vaat edildiği bir anlaşma imzalanmıştır. Bu anlaşmada ülkenin bütün dinlerinin hükümette ve yüksek yönetimde adil bir şekilde temsil edilmesini güvence altına alan bir ek hüküm de yer almaktaydı. 1937’de toplanan meclis, Maruni olan Emile Eddé’yi cumhurbaşkanı seçmiştir. Eddé de Müslüman olan Hayreddin el-Ahdab’ı başbakanlık görevine getirmiştir. Ülkede cumhurbaşkanının Maruni, başbakanın ise Sünni Müslüman olduğu bir siyasi yapı, 1980’lerin sonuna kadar Lübnan siyasetinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Dine dayalı politika bütün dini toplulukların mecliste temsilini sağlıyordu. Üstelik cumhurbaşkanlığı ve başbakanlığın farklı dini topluluktan olması ilkesi, bir topluluğun diğer topluluk üzerinde üstünlük sağlamasını da engellemiştir. Bu uygulama, toplumsal denge ve uzlaşının sağlanması adına oldukça önemliydi. Öte yandan vaat edilen bağımsızlık, Fransız meclisinin anlaşmayı onaylamayı reddetmesi neticesinde gerçekleşmemiştir. Üstelik 2. Dünya Savaşı başında, 1939 yılında yüksek komiser bir kez daha anayasayı askıya alıp parlamentoyu feshetmiştir (Cleveland, 2008: 252-254). Böylece Lübnan’ın bağımsızlığı için bir süre daha beklemek gerekecekti.

2. Dünya Savaşı sonrası Alman işgaliyle karşı karşıya kalan Fransa’da bir otorite boşluğu ortaya çıkmıştır. Almanya’nın bölgede etkisini artırma riski karşısında İngiltere ve Charles de Gaulle liderliğindeki Özgür Fransa, Suriye ile birlikte Lübnan’a da derhal ve koşulsuz olarak bağımsızlık verilmesi konusunda anlaşmaya varmışlardır. 1941’de bağımsızlıkları kabul edilmiştir. 1943 seçimlerinde Maruni Bişara el-Huri cumhurbaşkanı olmuş ve başbakanlığa Riyad el-Sulh’u getirmişti. Bu iki siyasi lider, Milli Pakt olarak anılan anlaşma ile Lübnan’ın mezhepçiliğine ve bölgesel kimliğine bir çözüm bulmaya çalışmışlardır. Pakt çerçevesinde Hıristiyan toplumu Lübnan’ın Araplığını kabul ediyordu ve Müslümanlar da ülkeyi ayrı bir devlet olarak tanıyıp, diğer Arap devletleriyle birleşme planlarını kesinlikle reddediyorlardı.

1920'lerin sonundaki anayasal anlaşmalar ve 1930'larda başlayan uygulamalarla birleşen Milli Pakt, 1975 iç savaşı tarafından baltalanana kadar Lübnan'ın bölgesel durumu ve iç siyaset yapısı açısından uygulanabilir bir çerçeve oluşturmayı başarmıştır. Milli Pakt, temsilciler meclisinde dini temsil için de bir formül getirmişti. Bu formül, 1932 nüfus sayımına dayanıyordu. Bu nüfus sayımına göre, Hıristiyan nüfusu Dürziler dâhil Müslüman nüfusundan altıya beş oranında daha fazlaydı. Siyasal güç de bu orana göre düzenlenecekti. Dolayısıyla, mecliste her altı Hıristiyan milletvekiline karşılık beş Müslüman milletvekili oluyordu. Kabinede de bu formül geçerli olacaktı (Cleveland, 2008: 254-256).

1945 yılında Lübnan, Arap Ligi ve Birleşmiş Milletler'e üye olmuştur. 1946 yılında ise Fransa, 2. Dünya Savaşı sonrası aldığı ağır yıkımlarla, Lübnan'da daha fazla hâkimiyet ve otorite kuramayacağı kanısına vararak Lübnan ile anlaşma imzalayıp ülkedeki tüm askeri birlikleri çekmiştir (Köse, 2006: 9). 1948 yılında İsrail'in kurulmasın ardından yaşanan İsrail-Filistin çatışmaları ve 1967 Arap-İsrail Savaşları nedeniyle Filistinliler Lübnan'a kitlesel olarak göç etmişlerdir. Filistinlilerin varlığı, ülkedeki dini dengeleri derinden etkilemiştir (İNSAMER, 2020). Üstelik Filistin meselesine bakış açılarının farklı olması ve Filistin Kuruluş Örgütü'nün (FKÖ) Lübnan'da etkisini artırması Hıristiyan ve Müslüman kesimler arasında gerginliğin tırmanmasına neden olmuştur. Hıristiyanlar FKÖ ve faaliyetlerine tepki göstermiş, Filistin halkının İsrail ile yaşadığı anlaşmazlığın Lübnan'ın sorunu olmadığını savunmuşlardır. Müslümanlar ise Filistin meselesinin din kardeşliği nedeniyle Lübnan'ın önemli bir sorunu olduğunu ileri sürmüşlerdir (Köprülü & Ebrem, 2013: 7). Yükselen gerginlik 1975 yılında ülkede FKÖ ve Falanjist güçler arasında çatışmaların ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Ülke böylece bir iç savaşa sürüklenmiştir. Lübnan'da yaşanan iç savaşa, kendi menfaatleri ve stratejik planları dahilinde; İsrail, Irak, Suriye ve İran da dâhil olmuştur (Altunışık, 2007: 5).

1978 ve 1982 yıllarında İsrail, Lübnan'ın güneyinde yer alan toprakları, FKÖ'ye üst görevi üstlendiğini açıklayarak işgal etmiştir (Köse, 2006: 10). 1978 yılında gerçekleşen Lübnan işgali, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından 425 sayılı kararla, Birleşmiş Milletler Geçici Lübnan Gücü kurulması ve İsrail tarafından geri çekilmeyle sonuçlanmıştır (Prados, 2006). 1982 yılında gerçekleşen İsrail işgali ise yine Birleşmiş Milletler kararıyla; ABD, Lübnan ve İsrail devletleri arasında, 17 Mayıs Anlaşması imzalanması ve İsrail'in bölgeden geri çekilmesi kararlaştırılmıştır. İsrail, Güney Lübnan'dan birliklerini çekmeden önce altı mili kapsayacak şekilde, güvenli alan bırakmıştır. Bu bölgede; FKÖ'ye karşı cephede yer alan Lübnanlı Güney Lübnan Ordusu ve İsrail askeri birlikleri bulunmuş, 2000 yılında ise

güvenli alan İsrail Başbakanı tarafından, bir seçim vaadi olması nedeniyle kapatılmıştır (Prados, 2006).

Lübnan'da iç savaşın uzun yıllar sürmesine neden olan bir diğer devlet ise Suriye'dir. İsrail'in Lübnan'ı işgali sonrasında Suriye de bu ülkede hakimiyet kurmak istemiş ve 2005 yılına kadar Lübnan topraklarından ayrılmamıştır (Özdemirci, 2016: 83). 1989 yılında Suriye ve Lübnan arasında, Suriye'nin Lübnan işgalini sonlandırması, taraflar arasında olumlu ilişkiler inşa edilmesi ve Lübnan iç savaşının bitirilmesi amacıyla, Taif Anlaşması imzalanmıştır. Ancak anlaşma hükümlerinin aksine Suriye, Lübnan üzerinde tam anlamıyla hâkimiyet kurmuştur. Ancak Lübnan halkının farklı dini grupları, Suriye'nin etkin gücünden oldukça kaygı duymuşlardır. Maruniler Cumhurbaşkanı'nın zarar görmesinden, Dürziler özerkliklerinin ortadan kalkmasından, Şiiiler siyasi yapılanmada etkisiz roller üstlenmekten ve Sünniler ise Şiiilerin nüfusunun artmasından endişe etmişlerdir (Altunışık, 2007: 6-7).

1991 yılında Lübnan ile Suriye arasında imzalanan Kardeşlik, Koordinasyon ve İş Birliği Anlaşması ile Suriye, Lübnan'ı bağımsız bir ülke olarak tanımıştır. Bu anlaşma bir nebze tarafların ilişkilerinde iyileştirme sağlamışsa da Suriye'nin Lübnan üzerindeki ekonomik ve askeri hâkimiyetini ortadan kaldıramamıştır. 1992 yılına gelindiğinde iç savaşın yol açtığı tahribat, Lübnan halkının mevcut siyasi, ekonomik, sosyal ve askeri sistemden duyduğu rahatsızlık ve Suriye'nin ülkede devam eden hâkimiyeti Refik Hariri'yi başbakanlığa taşımıştır. Lübnan'da egemenlik kurmak isteyen aktörlere karşı tam bağımsızlığı savunan Hariri öncelikle Suriye askeri birliklerinin ülkeyi terk etmesini, ülkeye ulusal kimlik kazandırmayı ve bağımsızlığı getirmeyi amaçlamış ve politikalarını da bu doğrultuda şekillendirmiştir. Hariri'nin bu tutumu, Lübnan halkı tarafından oldukça olumlu karşılanmış ve Başbakan kısa süre içerisinde toplumun sempatisini kazanmıştır (Elik, 2016: 49).

Bu arada Birleşmiş Milletler, 1559 sayılı kararı doğrultusunda 2004 yılında Suriye'nin Lübnan'dan tamamen çekilmesi çağrısında bulunmuştur. BM'nin bu kararı, Refik Hariri'nin düşünce ve politikalarını destekler nitelik taşımıştır. Öte yandan Suriye'nin Devlet Başkanı Hafız Esad'ın ölümü ve yerine oğlu Beşar Esad'ın geçmesi ile uluslararası kuruluşların Suriye üzerindeki baskısı da yoğunlaşmıştır (İNSAMER, 2020). Böylelikle Lübnan tarafından bu çağrı bir nevi avantaj olarak algılanmıştır. Ancak Lübnan üzerinde otoritesi devam eden Suriye, bu duruma karşılık Cumhurbaşkanı'nın görevini, yeni anayasada değişiklik yaparak üç yıl daha uzatmıştır. İlerleyen süreçte Suriye, Lübnan'ın geleceğini ve bağımsızlığını zedeleyen özel taleplerde bulunarak Hariri'nin istifasına neden olmuştur. İstifa etmesinden kısa bir süre sonra Hariri, uğradığı suikast sonucunda yaşamını yitirmiştir. Bu olay Lübnan ve dünya kamuoyunda

geniş çaplı ses getirmiş, ülkede tepki ve gösterilere yol açmıştır. Bu süreç, Sedir Devrimi olarak adlandırılmıştır. Devrim sonucu toplumda, Suriye'yi destekleyen ve desteklemeyen iki karşıt grup ortaya çıkmıştır (Köprülü & Ebrem, 2013: 14-15). Suriye yanlısı tarafı (8 Mart Bloğu); Dürzî Demokrat Parti, Hizbullah Örgütü, Marunî Özgür Vatansever Parti ve Emel Hareketi, Suriye karşıtı olan tarafı (14 Mart Bloğu) ise Falanjist Parti, Dürzi İlerici Sosyalist Parti, Marunî Kilisesi ve Sünni siyasetçiler oluşturmuştur (Tür & Ayhan, 2008: 12). Ülkedeki krizden faydalanan İsrail, 2006 yılında Lübnan'a askeri müdahalede bulunmuştur. Ülke topraklarında İsrail ile Hizbullah arasında bir ay süren çatışmalarda İsrail'e üstün gelen Hizbullah'ın Lübnan'da askeri ve siyasi yapılanması güçlenmiştir (Kevser, 2008).

Lübnan farklı dinlerin bir arada yaşadığı, kültürel zenginliği bünyesinde taşıyan bir ülkedir. Ancak bulunduğu coğrafyanın güvenlik açısından son derece kırılgan olması Lübnan'ı da doğrudan etkilemiştir. Sahip olduğu zenginlik, çatışmanın kaynağına dönüşmüştür. Filistin-İsrail çatışmaları Lübnan'ı olumsuz etkileyen önemli bir faktör olmuştur. Özellikle Filistinlilerin Lübnan'a kitlesel göçü, ülkede olumsuz siyasi, ekonomik ve toplumsal sonuçlar doğurmuştur. Bunun yanında Suriye'nin Lübnan'a hâkim olma politikaları ülkede istikrarı engelleyen bir başka faktördür. Siyasi istikrarsızlığın, ekonomik sorunların, toplumsal parçalanmanın ve güvenlik endişelerinin yoğun olarak gözlendiği Lübnan'ı derinden etkileyen bir başka gelişme yine Suriye kaynaklı olmuştur. Lübnan, 2011 yılında yaşanan Arap Baharı sonrası başlayan Suriye İç Savaşı'ndan en çok etkilenen devletlerden biri olmuştur. Bir sonraki bölümde Suriye İç Savaşı'nın Lübnan'a yansımaları ele alınmaktadır.

3. Suriye İç Savaşı'nın Lübnan'a Yansımaları

2010 yılında Tunus'ta başlayan protesto hareketleri, kısa bir süre sonra Ortadoğu ülkeleri ile Kuzey Afrika ülkelerini de etkisi altına almıştır. Bu ülkelerden biri olan Suriye'de olayların önüne geçilememesi sonucu iç savaş patlak vermiştir. Çok sayıda Suriyeli, güvenli bir hayat sürme konusundaki endişeleri nedeniyle kitlesel olarak göç etmeye başlamıştır. Suriyelilerin göç ettiği devletlerden biri de Suriye'nin ortak sınırının bulunduğu Lübnan olmuştur. Hem Suriye'de yaşanan iç savaş hem de Suriyelilerin kitlesel göçü güvenlik ve istikrar konularında son derece hassas olan Lübnan'ı daha kırılgan hale getirmiştir.

Lübnan, 1951 Mülteci Sözleşmesi'ne tarafsızlığı ve bu hususta kapsamlı hukuki mutabakata sahip olmadığı için, Suriyeli mültecilere 2012 yılında kabul edilen Baabda Deklarasyonu içinde yer alan karışmama prensibini uygulamıştır. Lübnan Hükümeti ve toplumu Suriye'deki olayların geçici olduğunu ve bu nedenle Suriyeli mültecilerin de Lübnan'da kalıcı olmayacaklarını düşünüyorlardı. Bu nedenle de Suriyelilerin ülkeye

girişlerine izin verilmiştir (Tinas, 2017: 6). Ancak kalıcı olmamaları ve hukuki statüye sahip olmamaları için Suriyelilere mülteci statüsü verilmemiş, “yerinden edilmiş kişiler” terimi tercih edilmiştir (UNOCHA, 2016).

Öte yandan Lübnan Hükümeti, 2014'te Suriyeli mültecilerin sayısının oldukça fazla olduğunu ileri sürerek artık sadece kadınların, çocukların ve acil tıbbi gereksinime muhtaç olanların kabul edileceğini açıklamıştır. Ayrıca mültecilerle ilgili bir plan hazırlayarak ülke sınırlarından geçişlerinin sınırlandırılması, mültecilere yönelik güvenlik kontrollerinin arttırılması, ulusal ve yerel bağlamda Suriyeli mülteciler meselesinde otoritelerin yükünün azaltılması kararlaştırılmıştır (Ünlü, 2020). 2011'den 2014'e kadar Lübnan'a gerçekleşen göçlerde, kişilerden herhangi bir pasaport, vize uygulanması aranmadan sadece kimliklerle geçişler sağlanırken 2015'ten itibaren Lübnan Hükümeti, Suriye'deki göçlerin önüne kesmek amacıyla vize şartı aramaya başlamıştır. Ayrıca mülteciler ülkeye geliş sebeplerini belli edecek veya ispatlayacak belge buldurmak zorunda olup yeni mülteci kaydı alınmaması kararlaştırılmıştır. Ancak vize şartı, bu defa da düzensiz göç hareketlerini tetiklemiştir. Suriye'den kaçak yollarla Lübnan'a giriş yapmak isteyen mültecilerin sayısında artış yaşanmıştır (Yassin, 2018).

Göreve gelmesinden yaklaşık iki ay sonra Cumhurbaşkanı Avn, Lübnan'da bulunan Suriyeli mültecilere ülkelerine geri dönme çağrısında bulunmuştur (Anadolu Ajansı, 2017). 2017 yılında Lübnan Hükümeti, Suriyelilerin ülkelerine iadesi için, Esad Hükümeti ile görüşme girişimlerinde bulunurken Birleşmiş Milletler, ABD ve pek çok Avrupa Birliği ülkesine de destek çağrısı yapmıştır. Bu girişimler kısmen olumlu sonuçlanmış ve 2017 yılında 200 bin, 2018'de ise 400 bine yakın Suriyeli ülkelerine geri dönmüştür. 2019 ve 2020 yıllarına, Covid-19 pandemisi ve Beyrut Patlaması nedeniyle geri dönüşler kısmen durdurulsa da gönüllülük esasına göre Suriyelilerin ülkelerine geri dönüşleri, günümüzde de devam etmektedir (TimeTürk, 2022).

Mülteci meselesinin yanında Suriye İç Savaşı, Lübnan'da toplumsal bölünmeyi daha da keskinleştirmiştir. Savaşın Lübnan'a sıçramasından büyük endişe duyulmuştur. Ülkede Hariri suikastı sonrası ortaya çıkan Suriye taraftarı ve karşıtı iki grubun tutumlarında Suriye İç Savaşı sonrasında bir değişiklik yaşanmamış ve Suriye yanlısı grup Esad yönetimini desteklerken, Suriye karşıtı olan grup ise iç savaşta karşı cephede yer almıştır (Atlıoğlu, 2013: 4). 8 Mart Bloğu'nu oluşturan Hizbullah'ın Suriye'de iç savaşın başladığı yıl olan 2011'de olaylara uzaktan ve dolaylı yollarla katılsa da 2013'te direkt iç savaşa dâhil olarak Esad Hükümeti'nin yanında yer alması, Suriye karşıtı grubu rahatsız etmiştir. Hizbullah'ın bu adımı, ülkeyi iç

savaşa sürükleyeceği kaygısının yaşanmasına neden olmuştur (Özdemirci, 2016: 85-86). Hizbullah'ın Esad Rejimi'ni desteklemesiyle, Lübnan'ın Suriye sınırlarına yakın yerlerinde, Selefi ve Nusayri grupları arasında silahlı çatışmalar yaşanırken şehir merkezlerinde bombalı eylemler ve adam kaçırmaya olayları gerçekleşmiştir. Şii-Sünni çatışmalarının artması sonucu, Lübnan ordusu tarafından çatışmaların durulmasını ve güvenli alanların oluşturulmasını hedefleyen bir güvenlik planı oluşturmuştur (Özdemirci, 2016: 89-90). 2013'te El Kaide'nin üstlendiği İran Büyükelçiliğine yönelik bombalı saldırı taraflar arasında gerginliği daha da artırmıştır (Doğrusözlü, 2013: 97).

Öte yandan 2014 ve 2016 yılları arasında Suriye İç Savaşı'nın da etkisiyle, ülkeye yeni bir Cumhurbaşkanı seçilememiştir. Bu durum ülkede siyasi otorite boşluğuna yol açmıştır. Siyasi yapı daha da kırılmanlaşmıştır. Krizin derinleşmesinde Baabda Deklarasyonu da etkili olmuştur. Deklarasyona göre 8 ve 14 Mart Blokları, olası bir krizde, Lübnan'ın bekası adına herhangi bir taraftan yana olmayacaklardı. Ancak Hizbullah'ın Suriye Hükümeti'nin yanında yer alması ve Lübnan'da güçlü bir otorite sağlayarak söz hakkı elde etmesi, bu duruma karşılık 14 Mart Bloğu tarafının Suriye'ye olan keskin tavrı, taraflar arasında anlaşmazlığı derinleştirmiştir. Ayrıca iki tarafın da Cumhurbaşkanlığı seçimi için birbirlerine karşıt isimleri belirlemiş olmaları neticesinde seçim krizinin devam etmesine yol açmıştır (Yiğit, 2015). Ekim 2016'da Saad Hariri'nin girişimiyle, Hizbullah'ın desteklediği Michel Avn, Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Yeni hükümetin kurulmasından sonra Lübnan'ın öncelikli misyonu, mevcut güvenlik krizinin çözüme ulaştırılması ve Suriyeli mülteciler olarak belirlenmiştir (Al Jazeera, 2016).

Suriye İç Savaşı, Lübnan ekonomisinde de büyük izler bırakmıştır. Suriye ve Lübnan iç savaş öncesi karşılıklı ticari iş birliği içerisindeydiler. Ancak iç savaşın başlamasıyla Lübnan'ın tek kara ticaret yolunun bulunduğu ve ciddi ölçekte ihracatın yapıldığı Suriye'nin sınır kapıları ülkedeki kaos ve çatışma ortamından dolayı kapatılmış, bu bağlamda Lübnan'ın kara yolu ihracatında büyük oranda düşüş yaşanmıştır. Bu durum piyasadaki ürünlerin fiyatlarına da olumsuz yansımış ve ciddi artışlar ortaya çıkmıştır. Bu da Lübnan halkının alım gücünü düşürerek ülkedeki yoksulluk oranının yükselmesine neden olmuştur (ILO, 2014).

Ayrıca Lübnan'ın ticaret yaptığı devletlerden; Irak, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan, Suriye'de Hizbullah'ın silahlı eylemlere katılması ve Lübnan Hükümeti'nin taraflı politikalar yürüttüğü gerekçesiyle karşı tavrı olarak ticari ve ekonomik iş birliklerini yavaşlatmışlar, böylelikle ihracatın yarısından fazlasını bu devletlere gerçekleştiren Lübnan'ın ekonomisi zarar uğramıştır. Aynı zamanda Körfez ülkeleri, Suriye İç Savaşı nedeniyle

vatandaşlarına Lübnan'a gitmeme çağrısı yapmış, ülkede bulunan gayrimenkullerine de satmalarını istemiştir. Bu bağlamda Lübnan'ın önemli bir gelir kaynağı konumunda bulunan turizm sektörü, büyük yıkımlar yaşarken, ülkede döviz açığı ortaya çıkmış, turist yokluğundan kaynaklı; gıda, inşaat, emlak gibi birçok sektör ağır hasar almıştır (Itani, 2013: 3).

Ekonomik şartların kötüleşmesi ve hükümet üyelerinin yolsuzluğa bulaştığı algısı 2019 yılında Lübnan'da günlerce süren protesto gösterilerine yol açmıştır. Başbakan Hariri, geniş çaplı protestolar nedeniyle istifa kararı almış, Lübnan halkına ülkede sivil barışı koruma çağrısında bulunmuştur (Euronews, 2019). 2020 yılında Lübnan Limanı'nda yaşanan patlama, ülkedeki siyasi, ekonomik ve toplumsal krizi daha da derinleştirmiştir. 2021 yılında halk hükümeti protesto etmek için yeniden sokağa inmiştir (ORSAM, 2022). 15 yıl süren iç savaş, Hariri suikastı ve ekonomik krizler Lübnan'ı zayıflatarak dış etkilere açık hale getirmiştir. Suriye İç Savaşı ve Suriye'den gelen yoğun göç hareketleri ise mevcut sorunları daha da ağırlaştırmıştır. Ülkede kutuplaşma giderek artmıştır (Berti, 2012). Suriyeli mültecilerin büyük bir çoğunluğunun Sünni olması Şiiiler ve Marunilerde rahatsızlık yaratmıştır. Ülkede Sünni nüfusun artması halinde diğer mezheplerin azınlık durumuna düşecek olması düşüncesi kaygıların artmasına neden olmuştur (Tinas, 2017: 11-12).

4. Lübnan'da Gıda Güvensizliği ve Suriyeli Mültecilere Etkisi

Ülkeye göç eden Suriyelilerin sayısının aniden artması karşısında Lübnan Hükümeti temkinli davranmaya çalışmıştır. İlk başlarda mülteciler için hükümet tarafından kamplar oluşturulmamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri, geçmişte Filistinlilerin ülkelerine dönmeyerek Lübnan'da kalıcı hale gelmeleriydi. Bu durumda Suriyeli mültecilerin barınma ihtiyaçları, öncelikle Lübnan'da bulunan akraba ve tanıdıkları vasıtasıyla giderilmeye çalışılmıştır. Gelir seviyesi iyi olanlar kendi imkanları ile barınma ihtiyaçlarını karşılarken yüksek kira giderlerini karşılayamayanlar için ise çadırlar kurulmuştur (ILO, 2014). Bununla birlikte kampları açmamak da bir çözüm olmamış, barınma ihtiyacı karşılanmayan Suriyeliler ülkede siyasi, ekonomik, toplumsal ve güvenlik temelli sorunların kaynağına dönüşmüştür (BBC News Türkçe, 2014b).

Kampların yokluğu nedeniyle konut talebinde yaşanan artış, Lübnan'da kira fiyatlarının yükselmesine neden olmuştur. Ayrıca kamp dışı alanlarda kontrol mekanizmalarının zayıflığı IŞİD gibi radikal örgütlere katılanların sayısında artış yaşanmasına yol açmıştır. Kampların olmamasının bir başka olumsuz sonucu da Suriyelilerin düşük ücretle ağır şartlar altında çalıştırılması olmuştur. Böylece kamp açmama kararı ile Suriyelilerin kalıcı olmaları engellenmeye çalışılırken ülkede daha ciddi sorunlara zemin hazırlanmıştır. Bunun üzerine

2014 yılında Lübnan Sosyal İşler Bakanlığı tarafından yapılan açıklamalarda, sınırın Suriye tarafına mülteciler için ilk etapta, 35 bin kişilik kamp açacaklarını ve bu hususta da Türkiye'nin örnek alınacağı belirtilmiştir (Habertürk, 2014).

Ancak bu defa da yeni göçlerin engellenmesi için Suriyelilerin 2015 yılında Lübnan Çalışma Bakanlığı tarafından alınan kararlarla çalışma izinleri kaldırılmıştır. Fakat bu adım, Lübnan'a halihazırda göç etmiş olan Suriyelileri olumsuz etkilemiştir. Suriyelilerin yaşam koşulları daha da zorlaşmış, yoksulluk seviyeleri yükselmiştir (Tinas, 2017: 10). 2015 yılında Lübnan Hükümeti tarafından Suriyeli mültecilerin çalışma izinlerinin önünün kapatılması, ülkede yasal olmayan kayıtların dışında istihdam oranının büyük ölçüde artışına neden olmuştur. Suriyelilerin kaçak yollarla ucuz iş kollarında gündelik işlerde çalışması, Lübnan halkının resmi olarak istihdam oranını da düşürmüştür (Ebrem, 2021: 2085). Suriyelilerin çalışma izinlerinin iptali, yeni göçlerin önünü kesmeyi ve Lübnan'da işsizlik oranını düşürmeyi hedeflese de bu durum kayıt dışı istihdamı tetikleyen ve yerel toplumun işsizlik oranını olumsuz etkileyen bir sürece dönüşmüştür. Böylece mülteci kampı açma kararının alınması ve çalışma izinlerinin kaldırılması Suriyelilerin Lübnan'da hem sosyal hem de ekonomik anlamda hareket alanını sınırlandıran iki önemli adım olmuştur.

Lübnan'da, BM verilerine göre, 1,5 milyon Suriyeli mülteci bulunmakta, ancak yasal olmayan göçlere, resmi olmayan kayıtlar da eklenince, mülteci sayısının 2 milyona ulaştığı tahmin edilmektedir (UNHCR, 2023). Lübnan, yüksek sayıdaki Suriyeli mültecilere her türlü hizmeti sunacak alt yapıya sahip olmayan bir ülkedir. Bu nedenle Suriyeli mültecilerin temel ihtiyaç ve hizmet gereksinimlerini karşılayamadığı gerekçesiyle, başta BM, Avrupa Birliği (AB) ve çok sayıda sivil toplum kuruluşu ile uluslararası kuruluşlardan yardım fonları almıştır. Bu fonlar Suriyeli sığınmacıların temel gıda, barınma, eğitim ve sağlık ihtiyaçlarının karşılanması adına verilmiştir (Callet-Ravat, 2015). 2014 yılında ekonomide yaşanan gelişmeler, Lübnan'ın ilk önceliğinin güvenlik ve siyasi istikrarı sağlaması yönünde olması gerektiği, bu bağlamda da ekonomik iyileşmeler adına, ufak çaplı da olsa olumlu yönde gelişmelerin yaşandığı ortaya çıkmıştır. 2014 yılında BM ve AB gibi pek çok uluslararası kuruluş, Suriyeli mültecilerin eğitim, gıda, sağlık ve temel ihtiyaçlarına katkıda bulunulması amacıyla Lübnan'ın çağrısı üzerine yardım fonları göndermişlerdir. Bu fonlar yaklaşık olarak sayıca ülke nüfusunun dörtte biri Suriyeli mülteci ağırlayan Lübnan'ın yaşadığı ekonomik sorunların çözümüne katkı sağlamış, Suriyeli mültecilere gıda yardımları gerçekleştirilmiş ve aynı yıl GSYİH' da yüzde ikilik bir büyüme yaşanmıştır (Trading Economics, 2015). Bu noktada uluslararası toplumun halihazırda ciddi siyasi, ekonomik ve toplumsal krizlerle

mücadele eden Lübnan'ı zorlu mülteci meselesi karşısında yalnız bırakmadığı, çeşitli finansal yardımlarla desteklediği ve bu sayede Lübnan ekonomisinin olumlu yönde etkilendiği gözlenmiştir. Ancak bu yardımlar, ülke sorunlarına sadece geçici çözümler sunabilmiştir.

Lübnan'da Suriyeli mültecilerin barınma ve istihdamın yanında karşı karşıya kaldığı en önemli sorunlardan biri de gıda krizidir. Bununla birlikte gıda güvensizliği, Ortadoğu'da yaygın bir mesele haline gelmiştir. 2022 yılında Uluslararası Para Fonu (International Monetary Forum, IMF) yetkililerine göre, Ortadoğu'da 141 milyondan fazla insan gıda güvensizliği yaşıyor (The National News, 2022). Gıda krizinin son yıllarda yoğun yaşandığı devletlerden biri de Lübnan'dır. Osmanlı hakimiyetinin hüküm sürdüğü yıllardan itibaren Lübnan, özellikle Beyrut Limanı sayesinde Ortadoğu'da ticaret ve finans merkezlerinden biri haline gelmiştir. Ancak siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar ile iklim değişikliğinin yanında Suriye İç Savaşı Lübnan'ı oldukça kırılgan hale getirmiştir. Suriye İç Savaşı'nın bölge ticaretini doğrudan etkilemesi, Lübnan'da enflasyonun yükselmesine neden olmuştur. Suriye İç Savaşı nedeniyle ticari ilişkiler sekteye uğramış bu bağlamda; Irak, Birleşik Arap Emirlikleri ve Suudi Arabistan, Hizbullah'ın Suriye'de silahlı eylemler yürüttüğü ve Lübnan Hükümeti'nin taraflı politika izlediği gerekçesiyle bu ülke ile ticari iş birliklerini yavaşlatmıştır. Ayrıca yine iç savaş nedeniyle Körfez ülkelerinin vatandaşlarına Lübnan'a gitmeme çağrısında bulunması da Lübnan ekonomisini etkileyen bir başka faktör olmuştur. Bu çağrı, enflasyon ve gıda fiyatlarını dolaylı yünden etkilemiştir. Ancak Beyrut Limanı'nda yaşanan patlama ülkede gıda krizini daha da derinleştirmiştir. 2020 yılında Beyrut Limanı'nda yaşanan patlamayla ekonomik kriz içinden çıkılmaz boyutlara ulaşmıştır. Ülkenin en önemli ekonomik ve ticari ağlarının yürütüldüğü limanın yüzde 70'i patlama nedeniyle kullanılamaz hale gelmiştir (Anadolu Ajansı, 2020).

Patlamada 120 ton buğday ve tahıl tohumu yok olarak ülkede gıda güvenliği tehdit altına girmiştir. Patlamanın Lübnan'ı derinden etkilemesinin bir nedeni de hükümetin stratejik açıdan yedekte tahıl rezervi bulundurmamasıydı (T.C. Ticaret Bakanlığı, 2020). Lübnan Sosyal Hizmetler Bakanı'nın 2020 yılında yaptığı açıklamada; nüfusun yüzde 75'inin gıda ürünlerine yönelik yapılacak yardımlara ihtiyacının olduğu ve Beyrut'ta 500 bin çocuğun gıda ürünlerine erişemeyip, yetersiz beslendiğini açıklamıştı (BBC News Türkçe, 2020).

Lübnan'a gıda krizini derinleştiren bir başka gelişme ise Rusya-Ukrayna Savaşı olmuştur. Lübnan, buğday ihtiyacının yaklaşık yüzde 80'ini Ukrayna'dan karşılamaktadır. Ancak savaş nedeniyle buğday ithalatı durma noktasına ulaşmış, bu durum mevcut ekonomik krizle birleşince gıda fiyatlarında yüksek enflasyona yol açmıştır. Böylece halkın gıdaya erişimi de olumsuz etkilenmiştir. Ülkede yaşanan büyük ölçekli ekonomik kriz nedeniyle enflasyon

oranlarında ve fiyatlarda yaşanan artış; tohum, gübre ve yakıt gibi gıda sektörüne etki eden piyasalara da yansiyarak, maliyetlerin yükselmesine neden olmuştur. Yüksek enflasyon, maliyetlerin artışı ve ekonomik kriz, ülkenin tarımsal anlamda kalkınmasını ve gıda güvenliği krizini aşmasını engelleyerek yerli tohum üretimini de engellemektedir. Bu durum, ekonomik koşulların elverdiği müddetçe, ithal tarım ürünlerine tabii kalınmasını ve gıda güvenliği meselesini aşır, halkın ve Suriyeli mültecilerin gıda ürünlerine erişimini güçleştirmektedir. Ülkede enflasyon artışı nedeniyle birçok sektörde olduğu gibi gıda sektörüne yönelik halkın ve mültecilerin satın alma gücünde büyük oranda düşüş gerçekleşmiştir (Sınmaz, 2023).

Bu gelişmeler günümüzde Lübnan'da gıda krizine kaynaklık etmektedir. Dolayısıyla Lübnan'da yaşanan gıda krizinin tek bir nedeni olmayıp hem ülkedeki gelişmelerden, hem iklim değişikliği gibi sınır aşan sorunlardan hem de ülkeden binlerce kilometre uzakta yer alan iki devlet arasındaki savaştan kaynaklandığı söylenebilir. Lübnan'da gıda güvenliği konusunda yaşanan kriz nedeniyle 2020 yılından itibaren "şehir tarımı" uygulaması yaygınlaşmaya başlamıştır. Lübnan halkı ve Suriyeli mülteciler geniş tarım arazilerine gerek duymadan, mevcut imkanları doğrultusunda edinebildikleri tohumlarla evlerinde, bahçelerinde ve şehir yerleşim merkezlerinde kısıtlı imkân ve alanlarda, gıda tarımı yapmaktadırlar. Ancak yerel toplumun sınırlı tohumlarla ürettikleri temel gıda besinleri, gıda güvenliği krizinin aşılmasına yardımcı olmamaktadır (BBC News Türkçe, 2020).

Lübnan Gıda İthalatçıları Sendikası 2021 yılında, ülkede kanayan bir yara olan gıda güvenliği konusunda, vatandaşların ve mültecilerin gıda ihtiyaçlarını karşılayamaması nedeniyle, hükümete çağrıda bulunarak yardım karnesi çıkarılmasını teklif etmiş, ancak bu teklif hükümet tarafından yanıtız bırakılmıştır (Yeşil Gazete, 2021). 2022 yılında ise gıda güvenliği krizi sebebiyle Lübnan Başbakanı Necib Mikati, Suriye, Ürdün ve Irak tarım bakanlarıyla bir araya gelmiştir. Mikati, gıda güvenliği meselesinin Arap devletlerinin önceliği olması yönünde açıklamalar yapmış ve bu hususta diğer üç devlet bakanlarına, tarım alanında iş birliği teklifi yapmıştır. Ayrıca gıda güvenliği ve ekonomik kriz sebebiyle Arap devletlerine de yardım talebinde bulunmuştur. 2022 yılının haziran ayında, Lübnan Ticaret Bakanı Emin Selam, ülkede ciddi oranda buğday kıtlığı yaşandığı ve ihtiyacın sadece yüzde 10'unu üretebildiklerini ve gıda güvenliği hususunda, Lübnan'ın farklı devletlerden yardıma ihtiyacı olduğunu demecini vermiştir. 26 Temmuz 2022'de ise acil buğday tedariki için Lübnan meclisi, büyük bir yükümlülüğün altına girerek Dünya Bankası'ndan, 150 milyar dolar kredinin çekilmesini kararlaştırmıştır (Şarkul Avsat, 2022).

Ülkede yaşanan gıda krizinin etkileri sadece Lübnan halkı ile sınırlı kalmamıştır. Lübnan'da yaşayan Suriyeli mülteciler de ülkedeki gıda krizinden olumsuz etkilenmektedir. Lübnan'ın Bekaa Vadisi'nde resmi olmayan kamplarda yaşayan Suriyeli mültecilerin büyük bir çoğunluğu, yoksulluk sınırının da altında bulunan yaşam şartlarıyla hayatlarını sürdürmektedirler. Barınma probleminden dolayı kayıt dışı kamplarda kalan mültecilerin en büyük problemleri gıda kaynaklarının kısıtlılığı ve çoğu zaman da bu kaynaklara ulaşamamasıdır (Dünya Bülteni, 2017). Dünya Gıda Programı Lübnan Temsilcisi Abdallah Al Wardat, gıda güvenliği krizinin Suriyeli mülteciler açısından oldukça endişe verici olduğunu açıklamıştır. BM Bilgi Merkezi tarafından Lübnan'daki Suriyeli mültecilerin, kırılabilirliğinin değerlendirilmesi için hazırlanan raporda; gıda kıtlığı sebebiyle Suriyelilerin öğün azalttıklarından, gıda ihtiyaçlarını temin etmek adına sağlık ve eğitim ihtiyaçlarının yok saydıklarından, ebeveyn Suriyeli mültecilerin çocuklarının besin ihtiyaçlarını karşılamak adına kendi öğünlerini atladıkları veya kısıp paylaştıkları gibi bir dizi insanlık dramının yaşandığına dair göstergelerin yer aldığı sonuçlar ortaya çıkmıştır. Ayrıca araştırmada mültecilerle yapılan görüşmelerde en öncelikli ihtiyaçlarının gıda olduğuna dair yanıtlar alınmıştır. Suriyeli mülteci ailelerin yüzde 90'ına yakını, gıda ihtiyaçlarını karşılamak için borçlandıklarını da belirtmişlerdir (Lotus News, 2022).

Lübnan'ın kamu borcunun, 90 milyarı aştığı ve enflasyon oranının da resmi kayıtlarda yüzde 400 üzerinde olduğu tespit edilmiştir (UNHCR, 2021). 2020 Birleşmiş Milletler Lübnan Raporu'nda; ekonomik kriz nedeniyle, mali gelir kaybı yaklaşık 18 milyardır. Toplumda işsizlik oranı yüzde 25, Suriyelilerin işsizlik oranı ise yüzde 70 civarındadır. Lübnan halkının yüzde 30'a yakını yoksulluk sınırı altında, Suriyeli mültecilerin ise yüzde 70'inden fazlasının yoksulluk sınırının altında olduğu açıklanmıştır (UNHCR, 2020). Ülkede yaşanan ekonomik krizin mülteciler açısından daha ağır sonuçlar doğurduğu açıkça görülmektedir. Suriyelilerde işsizlik oranı daha yüksek, yoksulluk ise daha yoğun yaşanmaktadır. Üstelik bu durum her geçen yıl daha ağırlaşmaktadır. 2021 yılında BM tarafından Lübnan ve Suriyeli Mülteciler ile ilgili yapılan açıklamalarda; her 10 Suriyeli mülteci 9'unun yoksulluk sınırının altında olduğu, Suriyelilerin yoksulluk oranının yüzde 90 seviyelerine ulaştığı belirtilmiştir (UNHCR, 2021). Dolayısıyla yoksulluk sınırının altında yaşayan Suriyelilerin oranının 2020 yılında yüzde 70 iken 2021 yılında yüzde 90'a yükseldiği görülmektedir.

2022 BM Lübnan raporuna göre ise; 2021 ve 2022 yıllarını kapsayan dönemde, Lübnan'da bulunan 273.684 Suriyeli mülteci ve 42.972 yoksul Lübnanlı ailelere nakit yardımları yapılmış, Suriyeli mülteciler ve yoksulluk sınırının altındaki Lübnanlıların, öncelik

olarak gıda, barınma, ilaç gibi temel ihtiyaçlarının karşılanması adına ATM kartları aracılığıyla, Çok Amaçlı Nakit Yardım Programı (MCAP) ile mali destek verilmiştir (UNHCR, 2022). Ayrıca BMMYK tarafından 2022 yılında yapılan açıklamalarda, Lübnan'daki Suriyeli mültecilerin gıda güvenliği krizi sebebiyle besin ihtiyaçlarını karşılayamamasından dolayı, üç yıllık bir zaman dilimine yayılan süreçte, 5,4 milyar dolarlık gıda fonu ayrılacağı duyurulmuştur (Yeni Şafak, 2022). Her ne kadar uluslararası toplum, Suriyeli mültecileri temel ihtiyaçlarını karşılamaları için desteklemeye devam etse de mültecilerin durumlarında somut bir iyileşmenin olmadığı da açıkça görülmektedir. Lübnan'da iç ve dış nedenlerden kaynaklanan ekonomik krizin aşılması, Suriyeli mültecilerin barınma ve istihdam sorunları yaşamaya devam etmelerine ve gıda güvenliği meselesinde daha savunmasız hale gelmelerine yol açmaktadır.

5. Sonuç

Son yıllarda iklim değişikliği, savaşlar, salgın hastalıklar ve göç dalgaları, dünyanın öncelikli meseleleri haline gelmiştir. Bu meseleler, gıda güvenliği krizini de beraberinde getirmektedir. Gıda güvenliği, günümüzün en önemli gündem maddelerinden birini oluşturmaktadır. İlgili raporlarda 2022 yılında dünyada 691 ila 783 milyon insanın açlıkla karşı karşıya kaldığını bildirmektedir. Küresel açlık, 2019'da dünya nüfusunun yüzde 7,9'unu etkiliyorken bu oran 2022'de yüzde 9,2'ye yükselmiştir. Gıda krizinin yaşandığı ülkelerden biri de Lübnan'dır. 1970'lerden önce Ortadoğu'nun Paris'i olarak adlandırılan Lübnan, çok boyutlu istikrarsızlığıyla dikkat çekmektedir. Siyasi krizlerin ve ekonomik istikrarsızlığın devlet kapasitesini zayıflattığı gözlenmektedir. Suriye İç Savaşı sonrası Lübnan'da siyasi ve ekonomik yapı daha kırılgan hale gelmiştir. Savaş, aynı zamanda Lübnan'a kitlesel göçün de önünü açmıştır. Ülke halihazırda siyasi kriz, ekonomik istikrarsızlık ve toplumsal parçalanma meselelerine çözüm üretmezken Suriyeli mültecilerin varlığı süreci daha zorlu hale getirmiştir. Ülkenin karşı karşıya olduğu gıda krizi, sadece Lübnan halkını değil, Suriyeli mültecileri de derinden etkilemektedir. Her iki kesim de gıdaya yeterince erişememektedir. Bu nedenle ülkede gıda güvenliği tehdit altındadır. Mültecilerin uluslararası kuruluşların temin ettiği yardım ve fonlarla sürdürülebilir bir yaşama sahip olmalarının son derece güç olduğu gözlenmektedir. Lübnan halkının yanında Suriyeli mültecilerin de ciddi bir gıda kriziyle karşı karşıya olduğu, Lübnan'ın istikrarsızlıklar nedeniyle bu krize çözüm üretecek siyasi ve ekonomik kapasiteye sahip olmadığı için krizin giderek derinleştiği görülmektedir. Bu aşamada ise uluslararası yardımların ve fonların sürekliliği olmadığı için Lübnan'da istikrarın sağlanması ve devlet kapasitesinin iyileştirilmesi için küresel iş birliğinin zaruri olduğu görülmektedir.

Hakem Deęerlendirmesi: Dış bağımsız.

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar atışması söz konusu değildir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Contribution Rate Statement: Corresponding author: 50% Other author: 50%

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in this study.

KAYNAKÇA

- Al Jazeera. (2014). *Lübnan'da intihar saldırısı*. 23.01.2023, <https://www.aljazeera.com.tr/haber/lubnanda-intihar-saldirisi>
- Al Jazeera. (2016). *Saad Hariri to form new Lebanese government as PM*. 25.01.2023, <https://www.aljazeera.com/news/2016/11/3/saad-hariri-to-form-new-lebanese-government-as-pm>
- Altunışık, M. (2007). *Lübnan krizi: Nedenleri ve sonuçları*. Tesev Yayınları.
- Anadolu Ajansı. (2017). *Lübnan cumhurbaşkanı Avn'in suriyeli mülteciler açıklaması*. 04.10.2023, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/lubnan-cumhurbaskani-avnin-suriyeli-multeciler-aciklamasi-/724276>
- Anadolu Ajansı. (2020). *Beyrut'taki feci patlamanın kazananları ve kaybedenleri*. 01.02.2023, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz/beyrut-taki-feci-patlamanin-kazananlari-ve-kaybedenleri/1932365>
- Andırırbu, R. (2022). Lübnan hükümeti'nin güvenlik sorununa dönüşen filistinli ve suriyeli mülteciler. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi* , 5 (1), 244-256.
- Atlıoğlu, Y. (2013). *Suriye iç savaşı'nın gölgesinde Lübnan Hizbullah'ı*. 04.10.2023, <https://yasinatlioglu.files.wordpress.com/2013/08/suriye-ic3a7-savac59fc4b1nc4b1n-gc3b6lgesinde-lc3bcbnan-hizbullahc4b13.pdf>
- BBC News Türkçe. (2014a). *Lübnan'daki suriyeli mültecilerin sağlık sorunları*. 30.01.2023, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/05/140521_suriye_multecie
- BBC News Türkçe. (2014b). *Suriyeli mültecilere yardım çağrısı*. 26.01.2023, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141209_syria_refugee
- BBC News Türkçe. (2020). *Lübnan'da 'şehir tarımı' neden yaygınlaşıyor?*. 02.02.2023, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-54300196>
- Berti, B. (2012). Beyond the “divine victory”: New challenges facing Hezbollah. *Strategic Assessment*, 14 (4), 103-114.
- Callet-Ravat, L. (2015). Suriyelilere yönelik çalışmalarında yerel-uluslararası eşgüdüm ve tamamlayıcılık. İçinde Y. Bulut (Ed.), *Uluslararası Göç ve Mülteci Sorununun Çözümünde Kamu Yönetiminin Rolü* (ss. 113-131), Umuttepe Yayınları.
- Cleveland, W. L. (2008). *Modern ortadoğu tarihi*, (Çev. M. Harmancı). Agora Kitaplığı.
- Doğrusözlü, C. (2013). Lübnan 2013. İçinde K. İnat ve İ. N. Telci (Ed.), *Ortadoğu Yıllığı* (ss. 98-112). Açılım Kitap Yayınları.
- Dünya Bülteni. (2017). *Lübnan'da yaşayan suriyeli mülteciler kıştan endişeli*. 02.02.2023, <https://www.dunyabulteni.net/ortadogu/lubnanda-yasayan-suriyeli-multeciler-kistan-endiseli-h414277.html>
- Ebrem, İ. S. (2021). Suriye krizinin etki alanındaki ülke: Lübnan. *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (3), 2077-2090.

- Elik, S. (2016). Lübnan konsosiyonel (consociational) demokratik siyasal sisteminin açmazları ve başarısızlığı. *Akademik Orta Doğu*, 10 (2), 31-56.
- Euronews. (2019). *Lübnan başbakanı Saad el-Hariri geniş çaplı protestoların ardından istifasını açıkladı*. 02.02.2023, <https://tr.euronews.com/2019/10/29/lubnan-basbakan-saad-el-hariri-genis-capli-protestolar-n-ard-ndan-istifas-n-ac-klad>
- FAO, IFAD, IOM & WFP. (2018). The linkages between migration, agriculture, food security and rural development. Rome. 12.07.2023, <https://www.fao.org/3/CA0922EN/ca0922en.pdf>
- FAO, IFAD, UNICEF, WFP & WHO. (2023). The state of food security and nutrition in the world 2023. <https://www.fao.org/3/cc3017en/online/cc3017en.html>
- Finnish Immigration Service. (2016). *Syrian and palestinian (in Lebanon and exiting Syria) refugees in Lebanon*. 28.01.2023, https://migri.fi/documents/5202425/5914056/70079_Report_Refugees_final.pdf/add4da0f-b0c7-4473-9811-a6bbe11f811
- Fragile States Index. (2023). <https://fragilestatesindex.org>
- Habertürk. (2014). *Lübnan'da suriyeliler için ilk mülteci kampı*. 04.02.2023, <https://www.haberturk.com/dunya/haber/989710-lubnanda-suriyeliler-icin-ilk-multeci-kampi>
- Hourani, G. G. (2018). Devlet güvenliği ve mülteciler: Lübnan hükümeti tarafından “tercihler hiyerarşisi”nin işlevselleştirilmesi. *Middle East Journal of Refugee Studies*, 3 (2), 101-120.
- International Labour Organization. (2014). Assessment of the impact of syrian refugees in Lebanon and their employment profile 2013. 26.01.2023, https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---arabstates/---ro-beirut/documents/publication/wcms_240134.pdf
- Itani, F. (2013). Syria's war threatens Lebanon's fragile economy. *Atlantic Council Issue Brief*, 1-8. Rafik Hariri Center for the Middle East. 26.11.2023, https://www.files.ethz.ch/isn/166941/lebanons_fragile_economy.pdf
- İNSAMER. (2020). *Lübnan*. 24.01.2023, <https://www.insamer.com/tr/ulke-profil-lubnan/>
- Kevser, A. (2008). *Lübnan'da toplum yapısının devlet yönetimine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü.
- Köprülü, N. & Ebre, İ. S. (2013). Lübnan'da çoklu güç paylaşımı ve ortaklıkçı demokrasi zemininin Arap ayaklanmaları sonrası geleceği. *Akademik Orta Doğu Dergisi*, 8 (1), 1-24.
- Köse, T. (2006). *SETA Lübnan raporu: Lübnan'da istikrar arayışları*. SETA. <https://file.setav.org/Files/Pdf/lubnanda-istikrar-arayislari.pdf>
- Lotus News. (2022). *BM: Lübnan'daki mültecilerin gıda güvenliği endişe verici seviyede*. 02.02.2023, <https://www.ajanslotus.com/bm-lubnandaki-multecilerin-gida-guvenligi-endise-verici-seviyede>
- Milliyet. (2017). *Hariri istifasını geri aldı*. 25.01.2023, <https://www.milliyet.com.tr/dunya/hariri-istifasini-geri-aldi-2567210>
- Orhan, O. (2014). Suriye iç savaşı ve ortadoğu'da güvenlik. *Ortadoğu Analiz*, 6 (63), 1-4.

- Orhan, O. (2015). *Suriye krizinin Lübnan'a etkisi: Lübnan'dan gözlemler*. ORSAM. 06.10.2023, <https://www.orsam.org.tr/tr/suriye-krizinin-lubnan-a-etkisi-lubnan-dan-gozlemler/>
- ORSAM. (2022). *Uluslararası seçimlerin Lübnan cumhurbaşkalığı seçimine etkileri*. 30.01.2023, https://orsam.org.tr//d_hbanaliz/11_SOHAIB_JOHAR.pdf
- Özdemirci, A. S. (2016). Suriye iç savaşı'nın Lübnan'a etkileri (2011-2016). *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 3 (2), 76-105.
- Öztürk Ersoy, T. (2012). Değişen bölgesel çevrenin İsrail'e yansımaları III: Lübnan'da ki istikrarsızlık. *BİLGESAM*.
- Prados, A. B. (2006). *Issue brief for congress: Lebanon*. 30.01.2023, <https://www.state.gov/bureaus-offices/under-secretary-for-public-diplomacy-and-public-affairs/bureau-of-global-public-affairs/foreign-press-centers/>
- Sadiddin, A., Cattaneo, A., Cirillo, M. & Miller, M. (2019). Food insecurity as a determinant of international migration: Evidence from Sub-Saharan Africa. *Food Security*, 11, 515–530. <https://doi.org/10.1007/s12571-019-00927-w>
- Saleh, A. , Aydin, S. & Koçak, O. (2018). A comparative study of syrian refugees in Turkey, Lebanon, and Jordan: Healthcare access and delivery. *OPUS International Journal of Society Researches*, 8 (14), 448-464.
- Sander, O. (2005). *Siyasi tarih: 1918-1994*. İmge Kitabevi.
- Sınmaz, K. (2023). *Ortadoğu'da gıda güvenliği krizi*. İNSAMER. 06.11.2023, <https://www.insamer.com/tr/ortadog-uda-gida-gu-venlig-i-krizi.html>
- Şarkul Avsat. (2022). *Lübnan'dan Irak, Ürdün ve Suriye ile gıda güvenliği için işbirliği çağrısı*. 02.02.2023, <https://turkish.aawsat.com/home/article/3785366/lubnandan-irak-urdun-ve-suriye-ile-gida-guvenligi-icin-isbirligi-cagrisi>
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2020). *Beyrut patlaması Lübnan'a gıda güvenliği sorunu yarattı*. 02.02.2023, <https://ticaret.gov.tr/blog/sektor-haberleri/beyrut-patlamasi-lubnana-gida-guvenligi-sorunu-yaratti>
- The National News. (2022). *141 million people in middle east facing food insecurity, IMF says*. 02.02.2023, <https://www.thenationalnews.com/mena/2022/10/04/141-million-people-in-middle-east-facing-food-insecurity-imf-says/>
- Tinas, M. (2017). *Lübnan'daki suriyeli mülteciler: Hükümet stratejisi yokluğunda ekonomik, siyasi ve mezhepsel zorluklar*. ORSAM, 62, 1-15. https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/62TR.pdf
- Tinas, M. (2020). Lübnan hükümeti ve Lübnan. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 7 (2), 13-34.
- TimeTürk. (2022). *Lübnan'dan Suriye'ye dönüşler başladı*. 01.02.2023, <https://www.timeturk.com/lubnan-dan-suriye-ye-donusler-basladi/fotogaleri-1753929>
- Trading Economics. (2014). *Lebanon*. 01.02.2023, <http://www.tradingeconomics.com/lebanon/inflation-cpi>
- Trading Economics. (2015). *Lebanon*. 01.02.2023, <http://www.tradingeconomics.com/lebanon/inflation-cpi>
- Trading Economics. (2023). *Lebanon population*. 20.01.2023, <https://tradingeconomics.com/lebanon/population>

- Tür, Ö. & Ayhan, V. (2008). İçsel dinamikler ve ulusal aktörler bağlamında Lübnan krizinin analizi. *Akademik Orta Doğu*, 2 (1), 1-42.
- Umar, Ö. O. (2004). *Osmanlı yönetimi ve Fransız manda idaresi altında Suriye*, Atatürk Araştırma Merkezi.
- UN. (2023). *Take action for the sustainable development goals*. 26.11.2023, <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>
- UNHCR. (2020). *Lebanon crisis response plan 2017-2020*. 28.01.2023, <https://data2.unhcr.org/en/documents/download/68651>
- UNHCR. (2021). *Lebanon*. 01.02.2023, <https://www.alnap.org/system/files/content/resource/files/main/Lebanon%20factsheet%20September%202021.pdf>
- UNHCR. (2022). *Lebanon*. 01.02.2023, <https://www.unhcr.org/lb/wp-content/uploads/sites/16/2022/06/UNHCR-Lebanon-Operational-Fact-Sheet-April-2022.pdf>
- UNHCR. (2023). *Lebanon*. 30.01.2023, <https://www.unhcr.org/lb/>
- UNOCHA. (2016). *Lebanon crisis response plan 2015–2016*. 27.01.2023, https://www.unocha.org/sites/dms/CAP/2015-2016_Lebanon_CRP_EN.pdf
- Ünlü, K. (2020). *Lübnan'daki suriyeli sığınmacılar*. 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü. 30.01.2023, https://21yyte.org/tr/lubnan/lubnan-daki-suriyeli-siginmacilar#_ftn20
- World Food Programme (2017). *Food security and emigration. Why people flee and the impact on family members left behind in El Salvador, Guatemala and Honduras*. 21.07.2023, <https://docs.wfp.org/api/documents/WFP-0000019629/download/>
- Yassin, N. (2018). *101 facts & figures on the Syrian refugee crisis*. American University of Beirut.
- Yeni Şafak. (2022). *BM 3 yılda Lübnan'a 5,4 milyar dolarlık gıda yardımı yapacak*. 02.02.2023, <https://www.yenisafak.com/dunya/bm-3-yilda-lubnana-54-milyar-dolarlik-gida-yardimi-yapacak-3891246?ysclid=ldqbbq4xtj3199695737>
- Yeşil Gazete. (2021). *Lübnan'da gıda krizi derinleşiyor: Sendika yardım karnesi çıkarılmasını önerdi*. 02.02.2023, <https://yesilgazete.org/lubnanda-gida-krizi-derinlesiyor-sendika-yardim-karnesi-cikarilmasini-onerdi/>
- Yiğit, D. (2015). *Lübnan'da başkanlık krizi*. 21.Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 04.10.2023, <https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/lubnanda-baskanlik-krizi>
- Zeza A., Carletto C., Davis B. & Winters P. (2011). Assessing the impact of migration on food and nutrition security. *Food Policy*, 36 (1), 1–6.